

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

I

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ

1972

NOTLAR-İKTİBASLAR

TÜRK BASIN TARİHİNDEN BİR SAHİFE : İKDAMCI AHMED CEVDET ORAN

(1862-1935)

M. Şakir Ülkütaşır

Tanınmış bir gazetecimiz olan Ahmet Cevdet 1862 yılında İstanbul'da Ak-saray'da doğdu. Babası, tütün tacirlerinden Hacı Ahmet Efendi adında bir zattır.

Ahmet Cevdet, Orta-Lise tahsilini büyük bir başarıyla ikmal ettikten sonra sırasıyla, Mülkiye Mektebine, (şimdi Siyasal Bilgiler Fakültesi) burayı bitirdikten sonra da Hukuk Mektebi (Şimdi Hukuk Fakültesi) ne girdi. Her iki Yüksek Okulu da birincilikle bitirdi. Mektebinin en çalışkan, zeki ve başarılı bir öğrencisi olmak şerefini daima muhafaza etti. Hukuk'un son senelerine doğru Fransızca ve Arapçaya çalıştı. 21 yaşında iken bu iki dilin Mütercimi olarak «Tercüman-ı Hakikat» gazetesinde muharrirliğe başladı.

Bir aralık -Devletin Resmî Gazetesi olan- «Takvim-i Vakayı» ın yazarlığını yaptı. Tömbeki Rejisi ile Osmanlı Bankasında memurluklarda bulundu. Sonra Hariciye Nezaretinde (Dışişleri Bakanlığı) çalıştı. Bu sırada Rusya Çarı 2. Nikola'nın tahta çıkışı (Kasım 1894) münasebetiyle tebrikât için Rusya'ya gi-den Türk Heyeti arasında Ahmet Cevdet Bey de bulundu. Biraz sonra serbest hayata atılarak gazeteci oldu ve ömrü boyunca da öyle kaldı.

Ahmet Cevdet, tahrir hayatının ilk devirlerinde, zamanının iki büyük gün-lük gazetesi olan «Sabah» ve «Tarik» de, sırasıyla başmuharrirlik yaptı. Bu esnada yazıları, faydalı makaleleri ile halkın ilgisini çekti, sevgisini kazandı.

5 Temmuz 1894 (1312 senesi Muharremi guresinde) tarihinde «İkdam» gazetesini kurup neşre başladı. Sabah gazetesi sahibi Mihran Efendi'nin şid-detli rekabetine rağmen gazetesini yaşatmağa muvaffak oldu. İkdam, İstibdat Devrinin son üç mühim gazetesinden biri olarak okundu ve devam da etti¹.

1 Diğer iki gazete «Sabah» ile «Tercüman-ı Hakikat» idi.

Ahmet Cevdet, 2. Meşrutiyetin ilânında (24 Temmuz 1908) yeni bir matbaa makinesi alarak «İkdam Yurdu»nu kurdu ve gazetesine de güzel bir şekil vermeğe muvaffak oldu. Fakat, meşrutiyetin ilk yılları içinde «İttihat ve Terakki Fırkası» na karşı muhalefete geçerek aleyhte yazılar yazmağa başlayan Ahmet Cevdet, 31 Mart (13 Nisan 1909) vak'asından sonra memleketi terk etmek zorunda kaldı. Önce bir müddet, Nis'te oturdu, sonra İsviçre'ye yerleşti².

Ahmet Cevdet, I. Cihan Harbi içinde (1914-1918) İsviçre'de kaldı. Buradan gazetesine suya sabuna dokunmayan, yazılar yazdı. Cumhuriyetin ilâniyle (1923) beraber İstanbul'a döndü ve *İkdam*'daki baş yazılarına devam etti. Cumhuriyetin ilânından gazetesinin neşriyatını tatil edişine kadar (1928) Türkiye'nin bilhassa Ticarî, İktisadî ve Zirai hayatına, bu alanlardaki kalkınmasına dair cidden kıymetli, isabetli bir çok yazılar yazdı. 1925 de, *İkdam*'da Türkiye madenleri üzerine süreli makaleler yazdı. Bu makaleler, o zaman Başvekîl olan İsmet Paşa (İnönü) nın dikkatini çekmiş, yazıları önemle takip etmiş ve Cevdet Beyi, bilvasıta taltif etmişti.

Ahmed Cevdet, gazetesinde yayınladığı bir haber yüzünden *Tanin* Başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) ve *Tasvir* Başyazarı Velit Ebüzziya ile birlikte İstanbul İstiklâl Mahkemesine verildi; beraatinden sonra da siyasi hayattan tekrar ve kesin olarak çekildi.

Ahmet Cevdet, 1935 senesi Mayıs ayı içinde Ankara'da toplanan «1. Büyük Türk Basın Kongresi» ne iştirak etti. Fakat, kongrenin ikinci oturumunda bir kalp krizi geçirdi ve ertesi 28 Mayıs 1935 günü öldü. Na'sı İstanbul'a nakolunarak Eyüp Sultan'a gömüldü.

Gazeteci Ahmet Cevdet ileri fikirli, sağlam seciyyeye sahip bir insandı. Ciddi ve muntazam bir tahsil görmüştü. Bu itibarla pek mükemmel bir kültüre sahipti. Arapça, Farsçadan maada Fransızca, Almanca ve İngilizce de biliyordu. Bu bakımdan Garp kültürünü yetki ile takip edebilmiştir. O, Garbı da, Şarkı da çok iyi tanyor, biliyordu.

Ahmet Cevdet, Garp memleketlerini değil, Garp Medeniyetini severdi. Türkiye'nin de bu medeniyet seviyesine yükselmesini isterdi. Gazetesinde bu yolda irşad edici yüzlerce yazı yazdı. Gençleri Avrupada öğrenimlerini ilerletmeğe teşvik ederdi. Hatta rahmetli doktor Adnan Adıvar, *İkdam*'da mütercim iken tıp öğrenimini Avrupada ikmal etmeğe karar vermiş ve bu arzusunu Ahmet Cevdet'e açtığı zaman ondan hararetili bir teşvik görmüştü.

Ahmet Cevdet'in kendine mahsus bir çalışma tarzı vardı. Erkenden matbaaya gider, gazeteleri dikkatle okur, ondan sonra günlük makalesini yazmağa başlardı. Ahmet Cevdet, muharrirlikden yetiştigi, kültürlü bir insan olduğu

2 Ahmet Cevdet'in, İttihat ve Terakki Fırkasına karşı yaptığı bu muhalefet asla irticaî değildi; sadece idari, siyasi sahalarda ve tamamen uyarıcı bir nitelikte idi. İttihatçıların her iki alandaki bocalama ve beceriksizce hareketlerini bu yazılarında şiddetle tenkit ediyordu. Ahmet Cevdet, çağının siyasi, iktisadi hayat ve faaliyetini çok iyi biliyordu.

için, gazetesinin yazı işleri ile de yakından meşgul olurdu. Uzun müddet İkdâm'ın baş yazarlığını kendisi yaptı.

Ahmet Cevdet, *dilde sadeliğe, sade Türkçe yazılmasına taraftardı. Türkçe karşılığı varken Arapça ve Farsça gibi yabancı sözler kullanılmasını hoş görmezdi.* Gazetesinde bilhassa II. Meşrutiyetin ilânından (1908) sonra *sâde, açık Türkçe* yazı yazmağı hararetle savundu. Bu arada kendisi de, başmakalelerini *sâde, güzel, arı bir Türkçe* ile yazan ilk İstanbul gazetecisi oldu³. Bununla beraber Cumhuriyet devrindeki harf devriminden, bu arada bilhassa *sâde Türkçe* cereyanından pek büyük bir memnunluk duymuştu.

Ahmed Cevdet, sahibi bulunduğu «İkdâm» gazetesinin başına, daha istibdat devrinde «*Siyasi, İlmî Türk Gazetesidir*» cümlesini ilâve ederek yalnız Türkçeyi değil, Türkçülük fikirlerini de benimsemiş olduğunu gösterdi. Nitekim gazetesinde bu alanda yazılmış ilmi ve fikri yazılara, etütlere de büyük bir yer verdi; devrin Türkçü, Türkçeci yazarlarını İkdâm'da topladı.

Ahmed Cevdet Beyin hasis olduğu söylenir, yazılır. Halbuki o hasis değil, pek tutumlu bir insandı. İkdâm'da çalışan yazarlara da böyle olmalarını tavsiye ederdi. Ahmed Cevdet, çiçeklere pek düşkün bir adamdı. Taksim'de Sırselvililer'deki apartmanın bahçesinde çok güzel ve nadide çiçekler yetiştirir; ve bunlara bir çocuk ihtimamiyle bakardı.

Ahmet Cevdet, II. Abdülhamit'in monarşik idaresine şiddetle muarızdı. O zaman padişaha, hükümete karşı bir şey söylemeğe imkân olmadığı için susmağı ihtiyar eder ve Saray ile temastan daima kaçardı. O devirde Saraydan gazetelere mühimce ödenek verilirdi. Ahmet Cevdet, bu parayı da hiç bir zaman almadı.

Ahmet Cevdet'in Türk basınına yaptığı hizmet pek büyük olmuştur. Onun bu hizmeti yalnız «İkdâm» gazetesini çıkarmakla kalmamış «Kütüphane-i İkdâm» adı altında tertiplelediği bir seri dahilinde bazı eski yazma eserleri de matbaasında basarak İrfan kütüphanemize kazandırmış oldu. Bu eserlerin başlıcaları Seydi Ali Reis'in «*Mirâtü'l-Memâlik*» i, Ali Sa'î Çelebi'nin «*Tezkiretü'l-Bünyân*» i, Ali Şir Nevâî'nin «*Muhâkemetü'l-Lâgateyn*» i, Kastamonulu «*Lâti-fi*», Kazesker «*Sâlim*» ve «*Rıza*» tezkireleri, müverrih Âl'nin «*Heft Meclis*» i, Bursalı Mehmet Tahir'in «*Türklerin Ulûm ve fûnûna hizmetleri*», Necib Âsım'ın «*Eski Türk Yazısı*» dır. Ahmet Cevdet, bunlardan başka Evliyâ Çelebi «*Seyahatnâme*» sinin ilk altı cildini, Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin «*Muhit ül Maarif*» ini ve Kamuşgular babası Şemsettin Sami'nin «*Kamus-ı Türki*» sini de bastırdı⁴.

5 Temmuz 1894 tarihinden itibaren çıkmaya başlayan «İkdâm» ın da II. Abdülhamit devrinde Osmanlı basınıının yenilik ve canlılık göstermesinde mühim bir hissesi olmuştur⁵.

3 O sıralarda İzmir'de çıkmakta olan «Hizmet» gazetesi de öz Türkçeciliğin vilâyetler içinde hemen hemen biricik bayraktarı idi.

4 Peyam Başyazarı Ali Kemal'in «Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri», üç küçük ciltlik «Paris Müsahabeleri», «Bir Safha-i Tarih» i de «Kütüphane-i İkdâm» ca basılmıştır. Ali Kemal bir müddet İkdâm gazetesinin Paris hususi muhabirliğini de yapmıştır.

5 Abdülhamit devrinde İstanbul'da İkdâm'dan başka (Sabah, Tercümân-ı Hakikat, Tarik ve Mizân) adlarında günlük dört gazete daha çıkmakta idi.

İkdam, II. Meşrutiyetin ilanı akabinde Babanzâde İsmail Hakkı, Abdullah Cevdet, Ahmet Rasim ve Hüseyin Cahit (Yalçın)dan mürekkep yeni bir muharrir kadrosu ile ilk harekete geçen gazete olmuştur. Yine Ahmet Cevdet'in bu gazetesi, gerek istibdat gerek II. Meşrutiyet devirlerinde oldukça geniş bir okuyucu kütlesi tarafından takip edilmiştir. *İkdam*, devrinin en kıymetli ilmi, tarihî makaleler, en müntehab telif veya tercüme romanlar neşreden bir gazetesi de olmuştur. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın hemen hemen bütün romanları, Necib Âsım Yazıksız ve bilhassa Ahmet Refik Altınay'ın bir takım tarihî tefrikaları, Zeki Megamız'ın, bir hristiyan Arap bilgini, tarihçisi olan Corçi Zeydân'dan dilimize çevirdiği tarihî bir çok romanlar bu arada akla gelenlerdendir.

Gerek istibdat (1880-1908) ve gerek meşrutiyet (1908-1920) devirlerinde, Türkiye'nin en yetkili ve seçkin ilim, fikir adamları «*İkdam*» a yazı yazmışlardır. Hele ilmi, fikri Türkçülük; dilde sâde Türkçecilik alanlarında «*İkdam*» koleksiyonları, yüzlerce makaleyi ihtiva eden, birer hazinedir. Yurdumuzda Türkçülük, Türkçecilik akımlarının tarihini yazacak olanlar *İkdam*'ın bu neşriyatından aslâ müstağni kalamazlar.

1928 yılında lâtın harflerinin kabûlü üzerine gazeteler, satış bakımından büyük bir sarsıntı geçirmişlerdi. İşte 1894 denberi İstanbul'da çıkmakta olan ve 1926 dan itibaren bir müddet de rahmetli yazar Ali Naci (Karacan) tarafından çıkarılan «*İkdam*» gazetesi bu sarsıntı arasında neşriyatını tatil etmiştir. Böylece 34 yıl yaptığı çok değerli hizmet ve neşriyattan sonra «*İkdam*» da devrinin öteki gazeteleri gibi Basım Tarihimizin malı ve mevzuu oldu.